

SOÓS KATALIN

ÚJ UTAK A PEDAGÓGIÁBAN – MÁSSÁGTOLERANCIA

Nagy megtiszteltetésként fogadtam a lehetőséget, hogy XXV. Katedra Napok keretében megrendezett „Sajátos nevelési igény a mindennapok iskolájában” című konferencián részt vehettem, és gondolataimat megoszthattam a tisztelt hallgatósággal. Vezérgondolatként Szent-Györgyi Albert-et idézném: „**A békéhez nem bombák kellenek, hanem jóakarát és emberi együttérzés.**”

Dolgozatomban arról az új pedagógiai programról szeretnék beszámolni, ami a Szegedi Tudományegyetem Juhász Gyula Pedagógusképző Kar Tanító- és Óvóképző Intézet Óvóképző szakcsoportján belül az óvodapedagógus és szociálpedagógus hallgatók képzésének keretén belül történik. A program célja a hallgatók szociális kompetenciáinak fejlesztése, a másság iránti érzékenyítése, konfliktuskezelési technikáik bővítése, valamint mindehhez megfelelő kommunikációs eszköztárral való felruházás elérése.

Mi a másság? „Minden ember egy megismételhetetlen csoda, és a hozzá vezető útnak is csodának kell lennie.” (Erich Fromm) A másság szót a szótárakban nem találhatjuk meg. A másság fogalma csak a normativitás fogalmával együtt létezik (statisztikailag a norma az átlag, a statisztikai szórás pedig a másság). A másság jelentéstartalmához hasonló, de nem azonos jelentésű a „különbség” szó. A „különbség” eltérést, megkülönböztetést fejez ki. Ennek a szónak is van azonban olyan jelentése, amelyre akkor utalunk, amikor azt mondjuk, hogy „de kicsoda különbség”. Ezzel az állításunkkal már nem a szokásos, hanem valamilyen „más”, a szoká-

sostól eltérő különbséget, valamilyen minősített vagy „minőségi” különbséget akarunk kifejezni. (Illyés, 1999)

A másság egy kimondottan szociálpszichológiai fogalom. A személyiségpszichológia, az individuálpszichológia azt mondja, hogy minden ember egy egyedi, megismételhetetlen csoda. A másság egy relatív fogalom: kikhez, mihez képest más valaki, és egy adott kultúrkörben, társadalomban mi számít másságnak, milyen megítélés alá tartozik erkölcsileg. A másság lehet pozitív és negatív, tudatos és nem tudatos. Pozitív, mellyel mindenki akár közösséget is tud vállalni. Ilyen például a környezetünkben élő művész, zenész, festő, aki a hiteles alkotások létrejöttéhez elismertséget kap környezetétől, arra való jogot, hogy – pozitív – más legyen. És a negatív? Ő az, aki nem rendelkezik azzal a képességgel, hogy viselkedése elfogadásához, magyarázatához valamilyen értelmező végtérmeteket, alkotást produkáljon. Ennek hiányában pedig viselkedése megítélés, elítélés tárgya lesz.

G. W. Allport részletesen leírja azokat a viselkedésformákat, amelyek előítéletekre korlátozó másságszemlélettől a stigmatizált személlyel szembeni egyre aktívabb fellépésekig vezetnek:

1. „Szóbeli előítéletesség: a legtöbb előítéletes ember hangoztatja előítéleteit. Hasonló barátok körében, alkalomadtán idegenek között is teljesen gátlástalanul juttatják kifejezésre idegenkedésüket és ellenérzéseiket.

2. Elkerülés: erősebb előítélet esetén a személy kerülni igyekszik a kellemetlennek ítélt csoport tagjait, még akkor is, ha ez tetemes kényelmetlenséget okoz számára.

3. Hátrányos megkülönböztetés: az előítéletes személy ilyenkor aktív jellegű ártalmas viselkedésre vállalkozik.

4. Testi erőszak: felfokozott érzelmi tényezők esetén az előítélet erőszakos vagy az erőszakkal egyenértékű cselekvésekhez vezethet.

5. Kiirtás: a lincselések, a pogromok, a tömeggyilkosságok és a náci népiirtó pogromok jelzik az előítéletek erőszakos kifejeződésének végső fokozatát.”

A másság elfogadását nem lehet elég korán elkezdni. Az élet első éveiben elsősorban a szülőkre, a családra hárul az a feladat, hogy a kisgyermekből elfogadó, másságot tisztelő személyiséget neveljenek. A tolerancia nemcsak a fogyatékkal élőkre terjed ki, hanem a más nemzetiségű, más bőrszínű vagy más vallású emberekre is. A másság elfogadása azt jelenti, hogy képesek vagyunk tanulni másoktól és tudunk velük együttműködni, képesek vagyunk áthidalni a köztünk lévő különbségeket.

A másság mellett nem szabad megfeledkeznünk egy másik fogalomról – az egyediségről sem. Ahogy mindenki más, úgy mindenki egyedi is. Mindenki mássága a saját egyedisége. Ez lehet tudatos és nem tudatos dolog. Tudatos, amikor a különbözőségünket vagy akár egyediségünket szánt szándékkal meg akarjuk mutatni, ezzel is kifejezve különlegességünket. Nem tudatos, amikor akár biológiai, akár társadalmi szinten „hozzuk magunkkal” másságunkat. Ilyen biológiai másság lehet az egészség, illetve a betegség léte, vagy annak megítélése. Társadalmi lehet pl. a nyelv, a család, vallás vagy akár az etnikai hovatartozás.

Képzési programunk két területet foglal magába. Az egyik terület az ún. „egészségesen problémás gyermek” és az ezzel kapcsolatos pedagógiai feladatokkal foglalkozik. Ki kell hangsúlyozni, hogy programunkba elsősorban azokkal a gyermekekkel való foglalkozást vettük bele, akik nem tartoznak egyáltalán – vagy „még” nem – az SNI (sajátos nevelési igény) kategóriájába. Ilyen lehet a diabetes, a különféle anyagcserezavarok, mint lisztérzékenység, laktóz intolerancia, asztma, ekcéma, vagy akár a még nem diagnosztizált autista vagy figyelemzavaros gyermek is.

A programunk másik területe a „szociális készségek kialakítását és fejlesztését” tartalmazza. Az ok, amiért ezt a területet emeltük be, az a bevezetőben említett másságtolerancia. Ahhoz, hogy a gyermekek erre képesek legyenek, és ezzel együtt beteg társaikkal szemben is elfogadóvá váljanak, a szociális kompetenciájukat kell erősíteni. Általánosan elfogadott nézet szerint a szociális kompetencia különböző szociális készségek együttes birtoklása. A szociális készségek száma sok ezerre tehető, amelyekből az egyes személyek sok százal rendelkeznek. A szociális viselkedés eredményessége, hatékonysága nagymértékben függ a szociális készségek készletének gazdagságától. Minél gazdagabb ez a készlet, annál nagyobb az esély arra, hogy az aktuális helyzet megoldását hatékonyan segítő készség aktivizálódjon. Nézzük néhány példát. Tehát a szociális kompetenciák képessé teszik az embert arra, hogy egy adott szociális interakción belül elérje kívánt célját, szociálisan elfogadható legyen, cselekedete ne mások kárára történjék. Ismerjék és értelmezzék a verbális és nonverbális kommunikációt. Képesek legyenek másokról valós képet kialakítani, vagyis a szociális percepciójukat erősíteni kell. Természetes, hogy szükség van az empátiára, a segítő magatartásra, a kooperációra és az altruizmusra egyaránt. Ezzel egy időben fejleszteni kell a konfliktusmegoldó készségüket is. Sue Spence (1983) megkülönbözteti a mikroszociális és a makroszociális készségek körét. A mikroszociális készségek körébe a verbális és a nonverbális kommunikációt, a percepciót, míg a makroszociális készségek közé az empátiát, a segítő magatartást, a kooperációt, az altruizmust és a konfliktusmegoldó képességet sorolja. „Minél különbözőbbek a gyermekek a csoportban-korban, fejlettségben, természetben..., annál több szociális tapasztalatot szerezhetnek, és ezek a tapasztalatok döntő mó-

don segítik személyiségük fejlődését.” (Maria Montessori)

MI MOTIVÁLT A PROGRAM KIDOLGOZÁSÁRA?

A másságtolerancia hiánya és az egyre nagyobb méreteket öltő előítéleteség, valamint az egyre jobban elterjedő stigmatizálás ösztönözte a program létrejöttét. A pedagógiában naponta tapasztaljuk, hogy növekszik a gyermekek között a konfliktusok száma, aminek egyenes következménye az agresszió és az erőszak.

Az agresszió formái már az óvodában is megjelennek:

Közvetlen módon:

- Verbálisan – csúfolódás, megalázás
- Kiközösítéssel
- Fizikai szinten – lökdösődés, verekedés
- Pszichológiai szinten – fenyegetés, kényszerítés, zsarolás

Közvetett módon:

- Pletykával
- Szociális agresszióval

MIÉRT KELL KOMOLYAN VENNI, ÉS MIT LEHET TENNI?

Már gyermekkorban egyre gyakoribb a depresszió és az öngyilkosság. A HBSC (Health Behaviour in School-aged Children: A WHO-collaborative Cross-National Study National Report 2014) jelentése szerint már a 14 éves korosztálynál megjelenik a szerhasználat. Fokozatosan nő az iskolai bűncselekmények száma, ezzel egy időben felütötte a fejét a mobbing vagyis a pszichoterror is.

Programunkban a kapcsolatok létrehozásában és megerősítésében, az érzékenyítésben, a konfliktusok megelőzésében (prevenció) látjuk a legnagyobb lehetőséget. Azt gondolom, hogy nagyon fontos a konfliktusok és feszültségek kezelése, de ennél sokkal fontosabb az, hogy ezek ne alakuljanak ki. Véleményem szerint a prevencióra kellene sokkal nagyobb energiát fektetni. Már óvodás korban el lehet kezdeni a gyermekek érzékenyítését. Erre kiváló lehetőség nyílik az úgynevezett *beszélő körök* felhasználása során.

Kétféle kört, illetve a kettőnek az együttesét különböztetjük meg:

1. „Proaktív” kör, ami – ahogy a nevéből is kitűnik – valamit meg szeretne előzni. Ebben a körtípusban szabályt tudunk alkotni pl. el akarjuk vinni a gyermekeket az állatkertbe, vagy csak simán kirándulni szeretnénk, és a körben meg hozzuk a szabályokat a helyes

viselkedésre vonatkozóan. Érzékenyíteni is tudunk, pl. ha valamilyen „mássággal” rendelkező kisgyermek kerül be az óvodai csoportba vagy az iskolai osztályba, ezzel a kommunikációs formával megismertethetjük előre a gyermekeket a jövődöbéli társukkal, a problémájával, a vele szembeni helyes viselkedéssel. Kidolgozhatunk olyan programokat közösen, amivel megkönnyíthetjük az új társ beilleszkedését a közösségbe.

2. „Reaktív” kör: Ahogy arra az elnevezés is utal, ez már valamire reagáló körforma. Már kialakult valamilyen konfliktus vagy helyzet, amire reagálni kell, meg kell oldani. Az előbbi példák közül kiemelve egyet, ilyen lehet az, amikor annak ellenére, hogy együttesen megalkottuk a kirándulás szabályait, ezeket a szabályokat valaki vagy valakik megszegték. A probléma oldása során nagyon fontos a körforma használata, hiszen mindenki érintett egy ilyen helyzetben. A közösség minden tagjára kihatással van a szabályszegés, ezért ne csak a szabályszegővel, négy szemközt oldja a pedagógus a problémát. A közösség tagjaiban bizonytalanságérzetet vagy akár félelemérzetet is kialakulhat egy-egy szabályszegő viselkedés végignézése láttán, ami a biztonságérzetük elvesztését eredményezheti, ezért fontos, hogy az összes érintettel (szemtanúval, szabályszegővel vagy akár elszenvédővel) közösen keressük a megoldást.

3. „Vegyes” körforma: Ezt olyankor kell alkalmazni, amikor egy proaktív körben olyan helyzet alakul ki, amit reaktívan azonnal meg kell oldani. Ilyenkor a proaktív kör reaktívba fordul át.

Dolgozatomban a programnak csak villanásszerű ismertetésére volt lehetőségem. Hosszú távú terveim között az is szerepel, hogy az óvopedagógus és szociálpedagógus hallgatók után a tanító szakos hallgatók számára is elérhetővé tegyem a programot, valamint pedagógus-továbbképzéseket is tervezünk indítani ebben a témában.

Végezetül azt gondolom, hogy „annyira vagyunk erősek, mint a leggyengébb láncszem.” Ennek a leggyengébb láncszemnek a megerősítésén kell dolgozunk nap mint nap.

FELHASZNÁLT IRODALOM:

- Horváth Attila (1999): *A másság mint nevelésfilozófiai probléma*. In: Új Pedagógiai Szemle, 1999/január
- Illyés Sándor (1999): *Mátság és emberi minőség*. In: Új Pedagógiai Szemle, 1999/január
- Németh Gáborné Doktor Andrea (2008): *A szociális kompetencia fejlesztésének lehetőségei az iskolában*. In: Új Pedagógiai Szemle, 2008/január
- Spence, S. (1983): *Developments in social skills training*. Academic Press, London.